

Феномен довіри між суб'єктами освітнього процесу у ВНЗ

У статті досліджено психологічні особливості довіри між суб'єктами освітнього процесу у ВНЗ. Показано, що довіра суб'єктів освітнього процесу залежить від результативності і послідовності дій керівництва та є опосередкованою взаємодією викладачів і студентів. Довіра студентів у ВНЗ зростає від курсу до курсу, цей процес пов'язаний з уявленням студентів про надійність керівництва та його дбайливість.

Ключові слова: довіра, суб'єкти освітнього процесу, взаємодія викладачів і студентів.

Ефективне функціонування сучасного ВНЗ передбачає наявність довіри між усіма суб'єктами освітнього процесу. При цьому йдеться не тільки про необхідність підвищення довіри в діаді «викладач – студент», а й про довіру до закладу, в якому відбувається навчання.

Проблема довіри досліджується в роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів, серед яких – Е. Аронсон, М. Бубер, Е. Еріксон, К. Роджерс, Е. Фромм, В. П. Зінченко, І. А. Ільїн, А. Б. Купрейченко, Б. А. Рутковський та ін. Довіра є важливим аспектом міжособистісного спілкування, міжгрупової й організаційної взаємодії суб'єктів процесу навчання. А. Б. Купрейченко довела, що довіра та її формування в сучасній організації визначаються організаційно-психологічними феноменами різних рівнів й існують у трьох основних формах.

- По-перше, в інституційній формі – як система норм, що регулюють умови обміну інформацією та іншими ресурсами, а також правил контролю та нагляду за співробітниками.

- По-друге, довіру в організації розуміють як психологічне ставлення або як уявлення працівників про організацію, своїх колег, керівників, партнерів тощо. Такі оцінки є достатньо суб'єктивними і визначаються особистісними та груповими особливостями.

- По-третє, організаційна довіра існує у формі психологічного простору взаємин співробітників і організації, а також окремих її груп [1;13].

Аналізуючи фактори довіри в організації, багато дослідників розглядають її в якості диспозиціональної довіри особистості – загальної установки на довіру. Схильність довіряти чи не довіряти іншим людям, зазвичай, співвідноситься дослідниками з іншими диспозиційними орієнтаціями, включаючи віру людей у добру природу людини. У результаті емпіричних досліджень було отримано підтвердження того, що довіра до інших людей є значущою детермінантою довіри працівників організації та окремим її

представникам [3; 4]. Було отримано дані про те, що довіра в організації, особливо – між її групами, знаходиться під впливом ставлення працівників до різних соціальних категорій. У зв'язку з цим дослідники виділяють два специфічні види довіри: довіра, ґрунтована на соціальній категоризації, а також довіра, заснована на ролі (статусі).

Особливістю динаміки взаємовідносин «викладач – студент» є висока індивідуальна варіативність і статусно-рольові відмінності. Вони посідають різні місця в системі цінностей як викладача, так і студента. Викладачі надають їм більше значення в педагогічному процесі, тоді як для студентів вони мають велику особистісну значущість, і тому викликають сильні переживання. Така тенденція посилюється від першого до випускного курсів, при цьому потреба викладачів у розширенні та поглибленні відносин часто вже не підтримується студентами через їхню формальність і жорстку регламентацію навчальними цілями та завданнями. Найбільш повні і правильні уявлення один про одного, адекватна оцінка відносин формуються в умовах творчого ділового співробітництва. Гармонійні, довірчі взаємини з викладачем стимулюють пізнавальну активність та інтелектуальну ініціативу студентів на заняттях, а також підвищують інтерес до навчання [2; 65-66].

Взаємовідносини в системі «студент – викладач» залежать від загального психологічного клімату у вищому навчальному закладі, організації цілісного психолого-педагогічного процесу в ньому, включеності всіх її суб'єктів у спільну навчально-професійну діяльність на основі взаємної довіри.

Метою нашого дослідження є вивчення психологічних особливостей довіри суб'єктів освітнього процесу у ВНЗ.

У роботі було використано такі методики: методика С. Г. Яновської, А. О. Белінської «Експрес-діагностика довіри в міжособистісних відносинах», яка визначає ступінь довіри в міжособистісній взаємодії суб'єктів освітнього процесу [5]; методика «Оцінка довіри / недовіри до співробітників, колег і керівника організації» А. Б. Купрейченко, спрямована на визначення ставлення до керівництва, колег, викладачів і студентів; методика «Оцінка рівня довіри в організації» Р. Б. Шо, зорієнтована на виявлення існуючого рівня довіри до ВНЗ; методика «Довіра до людей» М. Розенберга, що виявляє ступінь довіри іншим людям [1]; методи математичної обробки результатів.

У дослідженні брали участь 109 осіб. Серед них – 57 студентів ХНУ імені В. Н. Каразіна у віці від 18 до 23 років, 30 дівчат і 27 юнаків, а також 52 викладачі ХНУ імені В. Н. Каразіна у віці від 23 до 65 років, серед них – 27 жінок і 25 чоловіків.

Результати, отримані за допомогою експрес-методики оцінки установки на довіру, показали, що всі учасники досліджуваних груп більше

схильні довіряти людям, ніж не довіряти. При цьому низькі показники довіри в досліджуваних групах відсутні, 64 % студентів та викладачів, які брали участь у дослідженні, демонструють середній рівень довіри, а 36 % - високий. 62 % жінок і 66 % чоловіків у двох досліджуваних групах демонструють середній рівень довіри, Зазначені показники свідчать про наявність досить високого рівня міжособистісної довіри в досліджуваних групах. Таким чином, студенти та викладачі демонструють середній рівень довіри до людей, що сприяє ефективним міжособистісним взаєминам у ВНЗ, формує сприятливий психологічний клімат.

Було визначено, що для студентів та викладачів, які брали участь у дослідженні, характерним є середній рівень довіри до людей (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл показників рівня загальної довіри у групах викладачів та студентів за методикою «Довіра до людей» (%)

Показники довіри у групах	Низький рівень загальної довіри	Середній рівень загальної довіри	Високий рівень загальної довіри
Загальний показник	0	92	8
Студенти	0	100	0
Викладачі	0	89,5	10,5
Жінки	0	97	3
Чоловіки	0	87	13

Результати, отримані за допомогою методики «Довіра до людей», демонструють віру досліджуваних в те, що оточуючі здатні до співпраці та взаємодопомоги. І студенти, і викладачі проявляють довіру, достатньо часто демонструють її у відносинах з оточуючими. Вони відкриті до співпраці, поважають інших. Досліджувані віряють у те, що позитивні дії і вчинки людини можуть істотно переважити її негативні сторони.

Аналіз даних, отриманих за допомогою методики А. Б. Купрейченко, проводився на підставі опису характеристик таких факторів: «надійність», «єдність», «знання», «приятність», «розрахунок» і протилежних їм – «необачність», «неприятність», «ненадійність», «незнання», «непередбачуваність» у ставленні до викладачів, студентів, їхніх колег (однокурсників) і до керівника організації (табл. 2). У досліджуваній групі більше виражені фактори довіри, ніж недовіри. Студенти та викладачі демонструють вищий рівень «приятності», «знання», «єдності» та «розрахунку» у ставленні до колег (однокурсників) - порівняно з аналогічними показниками щодо керівництва.

**Середні показники довіри у ВНЗ
за методикою А. Б. Купрейченко**

	Фактори довіри	Керівництво		Колеги		Студенти/ викладачі	
		Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч
1	Надійність	8,23	9,15	11,28	10,79	9,82	9,44
2	Єдність	8,43	8,26	11,67	10,66	8,87	8,89
3	Знання	8,46	8,74	11,85	10,63	10,38	10
4	Приязнь	8,35	8,92	11,89	10,84	10,28	10,24
5	Розрахунок	10,30	10,29	11,49	11,13	10,92	10,1
6	Необачність	3,10	3,5	3,10	3,58	3,33	3,95
7	Неприязнь	3,15	3,08	2	2,47	2	2,24
8	Ненадійність	2,72	2,71	2	2,45	2,65	2,89
9	Незнання	3,64	3,16	2,26	2,89	2,87	2,89
10	Непередбачуваність	3	2,68	2,44	2,24	2,79	2,63

Незалежно від статі досліджуваних, найбільш впливовим щодо формування довіри в організації визнається фактор «розрахунок», який надає можливості взаємозаліків у відносинах між студентами, викладачами та керівництвом вищого навчального закладу.

Згідно з методикою «Оцінка рівня довіри в організації» Р. Б. Шо, було визначено, що найбільш вираженими є такі показники довіри в організації, як послідовність і результативність (табл. 3). При дотриманні певної послідовності в діях викладачів та керівництва ВНЗ, орієнтованих на результат, рівень довіри до ВНЗ може зростати.

Таблиця 3

**Середні показники довіри за методикою
«Оцінка рівня довіри в організації» Р. Б. Шо**

Групи	Показники довіри в організації			
	Довіра	Послідовність	Результативність	Турбота
Викладачі	21,82	25,37	25,34	24,47
Студенти	22,30	24,38	24	24,46

У результаті кореляційного аналізу було отримано прямі значущі взаємозв'язки між такими характеристиками: «надійність керівництва» (0,515; $p < 0,01$), «результативність» (0,472, $p < 0,01$) і «курс навчання» (0,432; $p < 0,01$). Таким чином, зі збільшенням часу навчання у ВНЗ підвищенням результативності студента зростає уявлення про надійність

керівництва і довіра до організації. «Установка на довіру» зростає з віком студентів (0,362; $p < 0,05$) і «довірою до людей» (0,360; $p < 0,05$). Таким чином, досвід спілкування, здатність розбиратися в людях збільшує довіру до організації. Також нами було визначено зворотній взаємозв'язок між показниками «турбота» і «необачність керівництва» (-0,388; $p < 0,05$) і «ненадійність керівництва» (-0,388; $p < 0,05$).

У результаті порівняльного аналізу досліджуваних груп викладачів і студентів було визначено суттєві відмінності за такими характеристиками, як єдність, знання та непередбачуваність. Група викладачів – у порівнянні зі студентами – відчуває більшу єдність з керівництвом, краще його знає, більше довіряє своїм колегам, аніж студенти – у ставленні до керівництва ВНЗ та своїх однокурсників.

Таким чином, завдяки проведеному дослідженню можна дійти таких висновків. Досліджувану групу характеризує середній рівень довіри до людей, що є значущою детермінантою довіри студентів і викладачів до ВНЗ та є пов'язаним з такими характеристиками, як послідовність дій керівництва та результативність всієї організації. Довіра студентів у ВНЗ зростає від курсу до курсу, її підвищення пов'язано з уявленням студентів про надійність керівництва та його дбайливість. Отже, довіра суб'єктів освітнього процесу до ВНЗ залежить від дій керівництва (їхньої результативності і послідовності) та є феноменом, опосередкованим взаємодією викладачів і студентів.

Література

1. Купрейченко А. Б. Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М. : Институт психологии РАН, 2008. – 571 с.
2. Столяренко Л. Д. Педагогическая психология / Л. Д. Столяренко – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – 542 с.
3. Шо Р. Б. Ключи к доверию в организации : результативность, порядочность, проявление заботы / Р. Б. Шо. – М. : Дело, 2000. - 272 с.
4. Яновская С. Г. Роль установки в формировании доверия в межличностных отношениях / С. Г. Яновская // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Сер. Психологія. – 2011. – № 981. – С. 243–246.
5. Яновська С. Г. Психологічні аспекти вимірювання довіри в міжособистісних відносинах / С. Г. Яновська, А. О. Белінська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Сер. Психологія. – 2011. – № 937. – С. 337–342.